

Hungaroloji Enstitüsü

Hungaroloji Enstitüsü, 1935 yılında Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin (DTCF) kuruluşunda yer alan 16 bölümden biridir. Enstitünün kuruluşuna yol açan fikir ise bizzat Atatürk tarafından adı verilip kurulan ve özel bir görev yüklediği DTFC'nin Türk ve Türkiye tarihinin incelenmesine kaynaklık eden dillerden birinin Macarca olmasıdır. Macar dili ve tarihinin, Türk dili ve tarihi ile bağlantılarının geçmişi, Macaristan'daki Türkoloji çalışmaları fakültenin açılışında kurulan 16 bölüm arasında da Hungaroloji Enstitüsü'nün kurulmasının temel sebebi olmuştur. Enstitü 1936 yılında açılmış ve 1982 yılında dâhil olduğu Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü altında Hungaroloji Anabilim dalına dönüştürülmüştür.

Hungaroloji, sözcük anlamı "Macarlık" olan, Macar dil, düşünce, tarih ve kültürünün araştırma konularını kapsayan ve araştıran bir bilim dalıdır. Hungarolojinin Türk tarihine ışık tutması düşüncesi de Türkoloji'nin bir bilim dalı olarak, dünyada ilk kez 1870 yılında Ármín Vámbéry tarafından Macaristan'da kurumsallaşmış ve ulusal bilim dalı olarak kabul edilmiş olmasıdır. Macarlar, tarih boyunca Türk kavimleri ve onlar tarafından kurulan imparatorluklarla sıkı ilişkiler içerisinde olmuşlar, Macarlığın oluşumu Türk halkları arasında gerçekleşmiş ve Macarların Karpatlara getirdikleri özgün kültürleri de yine Türkler arasında biçimlenmiştir. Ayrıca Türk-Macar ilişkilerinin izlerinin Macar dilinde de görülmesi Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarının başlatılmasıyla sonuçlanmıştır. Türkoloji Macarlar için, milli kültürün ortaya çıkarılmasında bir araç olarak kabul edilmektedir. Macar Türkologların, Türk dili ve tarihi üzerine yapmış olduğu araştırmalar Hungarolojinin Türk kültürüne en yakın ve Türkolojinin en kuvvetli yardımcısı olarak görülmesiyle sonuçlanmıştır. Atatürk'ün Hungarolojinin Türk dil ve tarih çalışmalarına yardımcı olabileceği düşüncesinin hâkim olmasının sebebi de budur.

Enstitünün Macaristan'dan gelen ilk okutmanı ve ayrıca kurucu ve düzenleyicisi Dr. László Rásonyi'dir. Rásonyi, 1934 yılındaki Türk Dil Kurumunun düzenlediği İkinci Dil Kurultayı'na davet edilmiştir. "Ural-Altay Dil Ailesinde Türkçe'nin Yeri" olarak belirlenen kurultayın gündeminde Macar Türkologu László Rásonyi'nin Türk-Macar dilbilimsel ilişkileri ve özellikle de onomatolojik ve tarihsel sorunlarıyla ilgili vermiş olduğu konferansla büyük ilgi uyandırmıştır. Atatürk'ün de dikkatinden kaçmayan bu konferans sonrası Hungaroloji Enstitüsü'nün kurulması istenmiş ve kurulmasına öncülük etmesi için László Rásonyi davet edilmiştir. Rásonyi'nin kurultaya davet edilmesinde ve Hungaroloji Enstitüsü'nün açılmasında, dil ve tarih çalışmalarının oluşturulmasında yer alıp önemli katkılar sunan ve ayrıca Macar bilim insanlarıyla da ilişki içerisinde olan Budapeşte Üniversitesi'nin eski öğrencilerinden Hamit Zübeyr Koşay ve M. Fuad Köprülü'nün girişimleri ve Macar Türkolojisine Atatürk'ün dikkatini çekmeleri etkili olmuştur.

Açılışına bizzat Atatürk'ün katıldığı Türk-Macar ilişkilerini geliştirilmek ve Türkoloji biliminin çalışmalarını desteklemek için açılan enstitünün kuruluş amaçları şöyle sıralanabilir:

- Macaristan'da ulusal bir bilim olarak kabul edilen ve dünyada ilk kez kurumsallaşarak 1870 yılında Budapeşte Üniversite'sinde bir kürsü olarak açılan Türkoloji çalışmalarının Türkiye'ye aktarılması ve iki ülke arasında ortak bilimsel projeler yürütmek,
- Macaristan'daki bilim insanlarının on dokuzuncu yüzyıldan bu yana Türk aydınlarıyla olan ilişkileri ve Macar bilim insanlarının Türk-Macar akrabalığı ile ilgili olan tezlerin dikkat çekmesi,
- Türkiye'de henüz yeni filizlenen, Türk tarihi, dili ve kültürünün ortaya konmasını hedefleyen Türkoloji çalışmaları için, Hungarolojinin en kuvvetli yardımcı bir bilim dalı olarak kabul edilmesi,

- Macar dilinin kullanımını ve Macar dilini tanıtmak, Macar edebiyatı ve tarihi hakkında bilgi sahibi olmak,
- Macar dil ve tarih çalışmalarını Türk bilim dünyasına kazandırmak olarak sıralanabilir.

Fakültenin yurt dışından gelen ilk hocalarından biri olan ve ayrıca Hungaroloji Enstitüsü'nün kurulmasında ve şekillenmesinde büyük rol oynayan László Rásonyi 1935 yılında geldiği Ankara'da 1942'ye kadar yedi yıl boyunca enstitünün kuruculuğunu ve bölüm başkanlığını üstlenmiştir. 1939 yılında enstitü taşındığı yeni binada kendisine ait seminer kütüphanesi yer almış ve kütüphanede Rásonyi'nin girişimleriyle 2000'den fazla kaynak kaydedilerek fakülte içerisindeki en iyi kütüphanelerden biri oluşturulmuştur. Kütüphanenin kurulmasında o dönem Macaristan Din ve Halk Eğitimi Bakanlığı'nın da önemli yardımları olduğu gibi Türk hükümeti tarafından da Macaristan'dan kaynakların satın alımı yapılmıştır. 1942 yılına gelindiğinde enstitünün kütüphane kaynaklarının sayısı 3000'i aşan gramofon kayıtları, resimler ve haritaları da içeren geniş bir yelpazeyi kapsamıştır.

1939'da Enstitünün ilk mezun öğrencisi Celile Batur olmuş ve Gaziantep Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Enstitünün sonraki dönem mezun öğrencileri Türk bilim ve kültür hayatının seçkin isimlerinden olan ve ayrıca Türk-Macar ilişkilerinin de gelişmesinde önemli roller oynayan Tayyip Gökbilgin, İbrahim Kafesoğlu, Ahmet Temir, Naim Özkan, Ahat Ural Bikkul, Ziya Tugal, Hidayet Gürsoy, Nazım Tarhan, Sami Özerdim, Behçet Tamer gibi isimlerdir.

Hungaroloji Enstitüsü öğrencileri ayrıca 1937-1942 yılları arasında yaz döneminde Debrecen'deki yaz üniversitesine devam etmiş ve yaz üniversitesi bitiminden sonrada altı hafta boyunca Macaristan'ın çeşitli kamu kuruluşlarında (Macaristan Milli Müzesi, Etnografya Müzesi, Macar Milli Arşivi vs) çalışarak hem Macarca dil becerilerini geliştirmişler hem de ilgi alanlarına göre görev aldıkları kamu kuruluşlarında mesleki bilgilerini pekiştirmişlerdir. İlerleyen dönemde Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencileri de Macaristan'da hayvancılık dersleri almak için Hungaroloji Enstitüsü öğrencileri ile birlikte yaz okullarına katılmışlardır. Debrecen'de yaz üniversitesine giden öğrenciler arasında en başarılı öğrenciler Türk öğrenciler olmuştur. 1939 yılında Türkiye'den 22 öğrenci Macaristan'da yaz okuluna katılmıştır.

László Rásonyi'nin kürsüden ayrılmasından sonra yerine gelen ünlü Türkolog Gyula Németh'in öğrencisi Tibor Halasi Kun'un faaliyetleri de Hungaroloji Enstitüsü'nün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Tıpkı Rásonyi gibi Halasi Kun'da Macaristan'ın I. Dünya Savaşı sonrası kaybettikleri prestij ve Trianon Barış Antlaşması'yla uluslararası alanda kısıtlanan manevra alanlarının genişletmek için yürüttükleri kültürel diplomasiye uygun olarak, bir misyoner gibi çalışmıştır. Enstitüde görev alan Macar öğretim görevlilerin kendi hükümetlerine düzenli bir şekilde göndermiş oldukları raporlarda, Enstitünün çalışmaları ve planlan faaliyetleri bildirmeleri de Enstitünün, Macar hükümetince kültür diplomasisinin önemli bir kurumu olarak kabul edildiği, buraya görevlendirilen Macar bilim insanları bu misyonla hareket ettiğini göstermektedir. 1947 yılına gelindiğinde dünya üzerinde 15 farklı Hungaroloji Enstitüsü faal olarak görev yaptığı ve enstitüler içinde en başarılı olan Ankara'daki Hungaroloji Enstitüsü olduğu görülmektedir. Ankara'daki Hungaroloji Enstitüsü ilk açıldığı dönemler de Macaristan hükümetinin önceliğinde yer almamışsa da Enstitünün faaliyetlerindeki başarı, Macar hükümetinin dikkatini çekmiş ve özel bir ilgi göstermesiyle sonuçlanmıştır. Hungaroloji Enstitüsünün en parlak zamanı bu dönemi olmuştur.

Enstitü öğrenci yetiştirmenin yanı sıra, Hasan Ali Yücel'in I. Neşriyat Kongresi sonrası başlatmış olduğu dünya edebiyatından tercüme faaliyetleri içerisinde de önemli rol üstlenmiştir. Hungaroloji Enstitüsü'nde daha önce Rásonyi'nin yetiştirdiği ve son derece donanımlı olan öğrencilerden kurulu çeviri ekibi, Yücel'in başlattığı Dünya

Edebiyatından Klasik Tercümelemler projesine, Klasik Macar Edebi Eserleri ve Modern Macar Edebi Eserleri dizisiyle dâhil olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı, 60.000 dolar gibi hatırı sayılır bir bütçe ayırmış ve 1946 yılıyla da büyük bir kısmını ödemiştir. Macarca'dan Türkçe'ye çevrilen bu eserler, Türklerin eski tarihini veya iki halkın ortak geçmişini konu edinen eserler arasından bilinçli olarak seçilmiştir. Çevirilerin önsözlerini hazırlayan Tibor Halasi Kun'un Macar Edebiyatı Tarihine yazmış olduğu önsöz de buna işaret etmektedir: "Macarlık ve Türk-Macar bağlarıyla ilgili araştırmalarla meşgul olan Hungarolojinin... Türklük için olan önemini Türk aydınları önünde belirtmek de yine bu yayınlarla mümkündür". Projeden çıkan ilk kitap da, Türk-Macar dostluk ilişkilerinin sembolü olan, 1717 yılında Avusturya'ya karşı bağımsızlık mücadelesi sonrası Osmanlı Devleti'ne sığınan Macar Prens II. Ferenc Rákóczi'nin kâtibi, Kelemen Mikes'in *Türkiye Mektupları* (törökországi levelek) isimli eseridir.

Diđer çevrilen eserler ise şöyledir; Mikes Kelemen, *Türkiye Mektupları I-II*. Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1944-45; Zsigmond. Móricz, *Tanrı Gözünden Irak*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1945; Ferenc Herczeg, *Paganlar*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1945; Géza Gárdonyi, *Anlaşılmayan İnsan*, Çev. Ziya Tugal, Ankara, 1946; Kálmán Mikszáth, *Konuşan Kaftan*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1946; Ferenc Herczeg, *Bizans*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1946; Gergely Csiky, *Tufeyliler*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1946; Ede Szigligeti Liliomfi, Çev. Necmi Seren, Ankara, 1946; Géza Gárdonyi, *Üçüncü Kudret*, Çev. Sami Nabi Özerdim, Ankara, 1946; Kálmán Mikszáth, *Aziz Petrus'un Şemsiyesi*, Çev. Necmi Seren, Ankara, 1946; Ferenc Molnár, *Çocuklar*, Çev. Necmi Seren, Ankara, 1946; Menyhért Lengyel, *Tayfun*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1946; M. Jókai, *Altın Adam*, Çev. F. Zahir Törümküney, Ankara, 1947; Mór Jókai, *Yeni Çiftlik Sahibi*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1948; Károly Kisfaludy, *Aldanışlar*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1948; Ferenc Kölcsey, *Öğütler*, Çev. Necmi Seren, Ankara, 1949; Kálmán Csathó, *Kule Saatindeki Kuzgun*, Çev. Sami Nabi Özerdim, Ankara, 1950; Ferenc Móra, *Buğday Tarlalarının Destanı*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1951; Ferenc Herczeg, *Mavi Tilki*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1957; Aladár Kuncz, *Kara Manastır*, Çev. Necmi Seren, İstanbul, 1956; Dezső Szabó, *Sürüklenen Köy*, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, 1963.

İkinci Dünya Savaşı akabinde oluşan yeni siyasi konjonktür sonrası Macaristan'da kurulan komünist hükümet, Ankara'da bulunan iki Macar Türkologun da ülkesine dönmesini istemiş ve 1948 yılında Tibor Halasi-Kun ve Janos Eckmann, Hungaroloji Enstitüsündeki görevlerinden ayrılmışlardır. Tibor Halasi-Kun üç yıl daha Ankara'da kaldıktan sonra ABD'ye Columbia Üniversitesi'ne giderek çalışmalarına devam etmiş, Eckman ise 1948-1951 yılları arasında Türk Ansiklopedisi'nin yazı kurulu üyesi olarak görev yapmış ve daha sonra da 1951-1961 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde uzman olarak çalışmıştır.

Macar Türkologların görevinden ayrılmasından sonra Enstitünün bir yandan hocasız kalması diğer yandan da Soğuk Savaş yıllarında ülkedeki tüm kurumlar gibi sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. Bölüm başkanlığını yürütme işini bölümün eski öğrencilerinden Şerif Baştav, 1948-1951 tarihleri arasında üstlenmiştir. 1951 yılında Baştav'ın askerlik görevini ifa etmek için ayrılmasıyla 1952 Kasım'ına kadar kürsü tekrar hocasız kalmıştır. 1957 yılında Baştav'ın önce Almanya'ya sonrada iç siyasetin etkisiyle Gazi Eğitim Enstitüsü ve ardından tekrar Bavyera İlimler Akademisi'ne gitmesiyle 1962 yılına kadar yine Enstitü hocasız kalmış, Soğuk Savaş'ın da etkisiyle öğrenci sayısı 10 kişiyi geçmeyen Enstitünün faaliyetleri bu dönemde neredeyse durmuştur.

1963 yılında Enstitünün kurucu ve ilk hocası olan László Rásonyi, 1971 yılına kadar ikinci kez bölüm başkanlığını üstlenmiştir. Soğuk Savaş'ın da etkisinin azaldığı, bloklar arası yumuşamanın görüldüğü bu dönem enstitü üzerinde de etkisini göstermiştir. Rásonyi Ankara'ya döndüğünde Enstitü açık olmuşsa da faal bir şekilde işlememektedir.

Rásonyi'nin faaliyetleriyle Enstitü tekrar canlanmaya başlamıştır. Rásonyi'nin çabalarıyla Macaristan'dan birçok materyal Enstitüye getirilmiş, 1967'de öğrenci sayısı 33'e, 1969 yılına gelindiğinde ise öğrenci sayısı 54'e çıkmıştır. Rásonyi'nin ikinci döneminde, 1966 yılında tarihçi ve Türkolog Gyula Káldy Nagy, 1968'de *József Bognár*, 1969' Arşivist ve Türkolog István Fekete'de Hungaroloji Enstitüsünde Rásonyi ile birlikte çalışmışlardır.

1972 yılında yaşı iyice ilerleyen ve sağlık sorunları olan László Rásonyi'nin Macaristan'a dönmesi, Enstitünün tekrar zor zamanlar geçirmesine neden olmuştur. Rásonyi'den sonra Enstitünün başkanlık görevi Hasan Eren (1972-1974; 1982-1986) ve Şerif Baştav (1974-1982) tarafından üstlenilmiştir. 1986 yılında Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümüne bağlanan Hungaroloji Enstitüsü, Hungaroloji Ana Bilim Dalı olarak faaliyetlerine devam etmeye başlamış ve bölüm başkanlığını da Alman Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Gürsel Aytaç (1986-1987) ve Yüksel Baypınar (1987-1990) üstlenmiştir. 1990 sonrası bölüm öğrencilerinden Hicran Yusufoglu Akın tarafından yönetilmiştir. Akın 2009'da görevi yine bölümün öğrencilerinden Naciye Güngörmüş'e devretmiştir. 2015 yılından günümüze kadar (2020) olan süreçte bölüm başkanlığını Erdal Çoban yürütmektedir. Macaristan'dan belirli periyodlarla gelen Macar okutmanlar da ders vermeye devam etmektedir. Hungaroloji bölümünde lisans eğitiminin yanı sıra lisansüstü eğitim de verilmektedir.

1936 yılında açılan Hungaroloji bölümü Macar dili, edebiyatı, tarihi ve kültürünü Türkiye'de öğretmenlerin yanı sıra aradan geçen 84 yıl boyunca, gerek yetiştirdiği öğrenciler gerekse bilimsel faaliyetleri sonucunda, Türkiye'de Macaristan'ın tanınması ve Macar tarihi ve diline karşı ilgi ve sevginin uyanmasını ve Türkiye ile Macaristan arasında bir köprü kurulmasını sağlamıştır. İki ülke arasında bilim ve kültür alanında oynadığı rol Türkiye-Macaristan ilişkilerinin ve işbirliğinin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Hungaroloji bölümünün bu çaba ve gayretleri nedeniyle 1992 ve 2001 tarihlerinde iki kez Macaristan Cumhuriyeti tarafından onur beratı ile ödüllendirilmiştir.

Fatma ÇALIK ORHUN

KAYNAKÇA

ÇOBAN, Erdal, " Türkiye'de Bir Macar Türkolog: Tibor Halasi-Kun", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:56, Sayı:2, Yıl:2016, ss.413-439.

ÇOLAK, Melek, " Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:27, Bahar 2010, ss.371-402.

ÇOLAK, Melek, "Türkiye'de Tatar Kökenli Bir Aydın Hamit Zübeyir Koşay (1897- 1984)" **Problemi Filologii Narodov Povoljya, 1-2 Aprelya 2010, Moskovskix Pedagogičeskiy Gasuderstvenny Universitet**, Moskova-Rusya Fedarasyonu, 2010, ss.273- 278.

GIAY Béla – Nádor Orsolya, **Magyar Mint Idegen Nyelv Hungorológia**, Budapest 1998.

GÜNGÖRMÜŞ, Naciye, "Hungarológia Törökországban", **Hungarologische Beiträge** 4. Eds. László Keresztes, J. Leskinen ve S. Maticsák. Jvaskylä: Kopi-Jyvä,1995, ss.23-34.

GÜNGÖRMÜŞ, Naciye, " Magyar Tudósok Szerepe a Török Nyelvújítási Mozgalomban," **Jászkunság**, Évfolyam :38, Szam: 3, 1992. Június, ss.16-18.

JÓZSEF, N. Szabó, "Magyar-Török Kulturális Kapcsolatok A Második Világháború Követően", **Világtörténet**, 2004. Tavasz-Nyár, ss. 53-62.

KAKUK, Zsuzsa, "Az Ankarai Egyetem Hungarológiai Intézete ", **Keletkutatás**, 1990 Tavasz, ss.116-126.

KOVÁCS Nándor Erik, "75 Éves az Ankarai Egyetem Hungarológia Tanszéke, az évforduló kapcsán emlékezünk az alapítóra, Rásonyi Lászlóra", **Magyar Tudomány**, Évfolyam 2011, Szam:10, ss.1213-1215.

NAMAL, Yücel, **Türk Kaynakları Işığında Türk-Macar İlişkileri (1923-1950)**, Lambert Academic Publishing, Beau Basin 2017.

NAMAL, Yücel, " Prof. Dr. M. Şerif Baştav'la Söyleşi", **Tarih Okulu**, Ocak-Nisan 2011, Sayı: IX, ss.223-235.

TASNÁDI, Edit. "A Magyar Irodalom Törökországban", **Hungarológia** 7. Eds. R. Abody, R. Hegedűs, Z. Körösi and L. Tarnói. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ, 1995, 88-92.

TEMÜÇİN, Faik Ertan, " Ankara Üniversitesi'nin Kuruluşu ve Gelişimine Genel Bir Bakış", **Cumhuriyetin 90. Yılında Başkent Ankara ve Ankara Üniversitesi**, Yay. Haz. Temuçin Faik Ertan, Ankara Üniversitesi, Ankara 2016, ss.1-9.

09/09/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hungaroloji-enstitusu/?pdf=3602> adresinden erişilmiştir